

Examen HAVO

2026

tijdvak 1
dinsdag 12 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 24 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 60 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag één van de 'kenmerkende aspecten' wordt gevraagd, moet je de tekst daarvan opschrijven of dat deel ervan dat relevant is voor de beantwoording van de vraag (er zijn kenmerkende aspecten die uit meerdere onderdelen bestaan).

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende gegevens die te maken hebben met liederen staan in willekeurige volgorde:

- 1 *Bella Ciao* was een strijdlid van Italiaanse verzetsstrijders die vochten tegen fascistische en nationaalsocialistische troepen.
- 2 Britse soldaten zongen in *Hanging on the old barbed wire* over officieren die vanuit veilige plekken achter de loopgraven in West-Europa toekeken hoe hun soldaten de dood tegemoet gingen.
- 3 Het nummer *Beter langharig (dan kortzichtig)* van Peter J. Muller sloot aan bij het ontstaan van jongerenculturen in Nederland.
- 4 In de rap *Fight the power* vroeg de Amerikaanse groep Public Enemy aandacht voor de discriminatie van de Afro-Amerikaanse gemeenschap in de Verenigde Staten.
- 5 John Newton, wiens lied *Amazing Grace* vaak gezongen werd op anti-slavernij bijeenkomsten, overleed enkele jaren voordat het Britse parlement de slavernij afschafte.
- 6 Thomas Morton, die tegelijk met de Pilgrim Fathers in Amerika aankwam, zou *The Songe* hebben geschreven waarin hij opriep tot drinken en dansen.

- 2p 1 Zet deze gegevens in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 1.

Petrarca draagt bij aan een culturele verandering in Italië.

- 2p 2 Ondersteun deze bewering door:
- met een kenmerkend aspect uit de zestiende eeuw aan te geven aan welke culturele verandering Petrarca bijdraagt, en
 - met behulp van de bron een oorzaak te geven voor het langzame verloop van deze verandering.

Let op: je moet na het opschrijven van een kenmerkend aspect een uitleg geven.

Een geschiedenis:

De Spaanse vorst Ferdinand schreef een brief aan de Taino-Arawakken, de inheemse bevolking van het kort daarvoor ontdekte Caribische gebied. Ferdinand schreef: "de paus gaf deze eilanden [de Cariben] en alles wat zich daarop bevindt aan mij. Dat is vastgelegd op documenten die jullie mogen inzien als jullie dat willen".

- 2p **3** Licht deze geschiedenis toe door:
- met de brief aan te tonen dat Ferdinand de Spaanse expansie rechtvaardigde vanuit zijn christelijke wereldbeeld, en
 - aan te geven welke boodschap Ferdinand met deze brief gaf aan andere Europese vorsten.

Gebruik bron 2.

Calvijn heeft zorgen over de reformatie.

- 3p **4** Toon aan:
- dat Calvijn in deze brief een gekleurd beeld schetst van Luther, en
 - dat de verspreiding van de reformatie gevaar loopt, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 3.

Je concludeert dat Waterhouse een eenzijdige beeld geeft van het conflict in Virginia.

- 3p **5** Ondersteun je conclusie door:
- aan te tonen dat het beeld over het uitbreken van het conflict eenzijdig is, en
 - aan te geven welke reden er uit de bron is af te leiden voor de aanval van de inheemse bevolking, en
 - te beredeneren welke verandering in de kolonie de Virginia Company wil onderbouwen met het publiceren van het rapport van Waterhouse.

In 1776 schreef de Amerikaanse schrijver Thomas Paine in het pamflet *Common Sense*: "Het is de trots van koningen die chaos over de mensheid brengt. Holland heeft in de afgelopen eeuw zonder koning meer vrede gekend dan welke monarchie in Europa dan ook".

- 2p **6** Licht dit citaat toe door:
- aan te tonen bij welk kenmerkend aspect uit de zeventiende eeuw dit citaat van Paine past, en
 - de gebeurtenis uit 1776 te noemen waaraan Paine bijdroeg.

Let op: je moet na het opschrijven van een kenmerkend aspect een uitleg geven.

In 1781 won de slaafgemaakte vrouw Elizabeth Freeman een rechtszaak in de noordelijke Amerikaanse staat Massachusetts. Hierbij werd vastgesteld dat slavernij in strijd was met de wet in Massachusetts. Slavernij was in sommige andere Amerikaanse staten nog tot 1865 toegestaan.

- 2p 7 Verklaar dat slavernij niet in alle Amerikaanse staten op hetzelfde moment werd afgeschaft vanuit:
- de economie in de zuidelijke staten, en
 - de federale staatsvorm van de Verenigde Staten.

Gebruik bron 4.

De tekenaar geeft een mening weer over het ancien régime in Frankrijk.

- 3p 8 Geef aan:
- welke mening de tekenaar weergeeft, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de prent, en
 - welk kenmerkend aspect van de achttiende eeuw je met het verspreiden van deze prent kunt illustreren.

Let op: je moet na het opschrijven van een kenmerkend aspect een uitleg geven.

Moderne tijd

Drie gegevens:

- 1 Na 1807 vond een verschuiving plaats in de handel die Britse handelaren dreven in Centraal Afrika. De nadruk kwam te liggen op handel in palmolie, dat gebruikt werd als smeermiddel voor machines.
- 2 In 1887 arresteerden de Britten koning Jubo Jubogha van Opobo (in Centraal Afrika) omdat hij weigerde zijn monopolie op de handel in palmolie over te dragen aan de Britten.
- 3 Jubo Jubogha werd verbannen naar een Brits eiland in de Cariben, maar het koloniale bestuur daar protesteerde tegen zijn komst omdat het bang was voor onrust onder de bevolking.

- 3p 9 Licht deze gegevens toe door:
- de winstgevende handel te noemen die na 1807 wegviel voor Britse handelaren in Centraal Afrika, en
 - met behulp van een kenmerkend aspect een verklaring te geven voor de arrestatie van Jubo Jubogha door de Britten, en
 - te beredeneren waarom het bestuur in de Cariben dacht dat de komst van Jubo Jubogha zou leiden tot onrust onder de bevolking.

Let op: je moet na het opschrijven van een kenmerkend aspect een uitleg geven.

Gebruik bron 5.

Voorafgaand aan de ondertekening van het Verdrag van Allahabad heeft de East India Company in 1764 de Mogolvorst Shah Alam II verslagen en opgesloten.

- 3p 10 Toon aan dat dit een propagandaschilderij is voor het Britse bestuur door:
- de boodschap te noemen die het schilderij weergeeft over de ondertekening van het verdrag, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron, en
 - aan te geven welk Brits bestuurlijk beleid in India met deze afbeelding van de Mogolvorst wordt ondersteund.

Gebruik bron 6.

Annie Besant schrijft over de leef- en werkomstandigheden van fabrieksarbeiders.

- 3p 11 Toon aan:
- bij welke politieke stroming het artikel van Annie Besant past, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron, en
 - welke Britse wetten uit 1833 volgens Annie Besant niet voldoende worden nageleefd in de fabrieken.

Door de tijd heen

De volgende gegevens over migratie in de Nederlandse geschiedenis staan in willekeurige volgorde:

- 1 Aan het einde van de periode van de wederopbouw van Nederland begonnen werkgevers met het inhuren van gastarbeiders.
- 2 Belgische vluchtelingen in Nederland keerden terug naar huis nadat de Duitse regering, onder druk van de sociaal democraten, de wapenstilstand had getekend.
- 3 Door de opening van het Suezkanaal werd de reis van Nederlanders naar de kolonie Nederlands-Indië aanzienlijk verkort.
- 4 Door het Verdrag van Schengen nam migratie vanuit Europese landen naar Nederland toe.
- 5 Nadat de nazi's in Duitsland aan de macht waren gekomen, vluchtten veel Duitse joden naar Nederland.
- 6 Tijdens de 'Gouden Eeuw' trokken veel arbeidsimmigranten naar Holland.

- 2p 12 Zet deze gegevens in de juiste chronologische volgorde van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Twee gegevens over de Britse koning George V:

- 1 In 1906 bezocht George, toen nog de Britse kroonprins, India. Na het bezoek schreef hij: "We kunnen de zaken niet laten zoals ze nu zijn. We moeten de inheemse bevolking meer vertrouwen en een groter aandeel in het bestuur geven."
- 2 In 1913 liet George V de maharaja van Bikaner [een Indiase vorst], tijdens een lunch naast koningin Mary zitten. Dit veroorzaakte onrust onder Britse hoogwaardigheidsbekleders.

2p 13 Licht beide gegevens toe door:

- bij gegeven 1 te noemen welke organisatie, die in 1885 was opgericht, paste bij de visie van George V, en
- bij gegeven 2 met een culturele reden een verklaring te geven voor de onrust onder de Britse hoogwaardigheidsbekleders.

Let op: je moet in je antwoord telkens ingaan op het gevraagde gegeven.

Gebruik bron 7.

In 1929 wordt onder leiding van de Amerikaanse zakenman Owen D. Young een plan aangenomen over een aanpassing van de herstelbetalingen die Duitsland na de Eerste Wereldoorlog moet betalen. In het Young-plan wordt afgesproken dat de herstelbetalingen lager worden én dat Duitsland zou moeten betalen tot 1988.

3p 14 Licht de gebeurtenissen rondom de herstelbetalingen toe door:

- zonder bron het eerdere Amerikaanse plan te noemen dat de Duitse moeilijkheden rondom de herstelbetalingen moet oplossen, en
- de boodschap te noemen die met het affiche wordt weergegeven over het Young-plan, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 8.

Een medewerker van de Duitse inlichtingendienst maakt deze foto van gearresteerde onderduikers. Het Nederlandse verzet laat in het geheim een extra afdruk maken van deze foto, die pas na de bevrijding openbaar wordt gemaakt.

Je besluit dat dit één van de foto's is die je wilt gebruiken in je onderzoek naar de Jodenvervolging tijdens de Duitse bezetting.

3p 15 Leg je beslissing uit door:

- vanuit de achtergrond van de fotograaf aan te geven dat je de foto **wel** betrouwbaar vindt voor je onderzoek, en
- een argument te geven voor de noodzaak van het selecteren van meer foto's voor je onderzoek naar de Jodenvervolging, en
- aan te geven met welk doel het Nederlandse verzet een afdruk van deze foto liet maken.

In 1945-1946 openden de Amerikanen in Duitsland op verschillende plaatsen *Amerika Häuser*. Hier konden Duitse burgers Amerikaanse kranten lezen, Amerikaanse boeken lenen en Amerikaanse bioscoopjournaals bekijken.

De Amerikanen gingen er vanuit dat de *Amerika Häuser* anti-Amerikaanse gevoelens in Duitsland konden tegengegaan **en** bij konden dragen aan het wegnemen van nazi-ideeën onder Duitse burgers.

2p 16 Licht dit toe door:

- een verklaring te geven voor de anti-Amerikaanse gevoelens in Duitsland in 1945, en
- de redenering weer te geven dat de *Amerika Häuser* konden bijdragen aan het wegnemen van nazi-ideeën onder Duitse burgers.

Twee gegevens over het *Amerika Haus* (zie vraag 16) in de Amerikaanse zone van Berlijn:

- 1 In 1948-1949 nam de groep Berlijnse bezoekers toe. Ze kwamen vooral af op de getoonde bioscoopjournaals.
- 2 In 1961 werd besloten dat Berlijnse burgers geleende boeken ook via de post mochten terugsturen, om ervoor te zorgen dat alle boeken terug zouden komen.

2p 17 Geef een verklaring:

- met een gebeurtenis uit 1948 voor de behoefte van Berlijners aan nieuwsberichten, en
- met een gebeurtenis uit 1961 voor het besluit dat boeken via de post mochten worden teruggestuurd.

Let op: je moet na het noemen van een gebeurtenis een uitleg geven.

In 1952 sprak koningin Juliana het Amerikaanse parlement toe. Ze pleitte hierin voor wereldvrede en zei dat "de mensheid één zou moeten zijn". Nederlandse politici en diplomaten hadden zich vooraf tegen de inhoud van de toespraak verzet. Zij waren bang dat Juliana de goede relatie met de Verenigde Staten op het spel zette.

3p 18 Leg de speech en het verzet tegen de inhoud daarvan uit door:

- het Amerikaanse economische programma te noemen waarvan Nederland tot 1952 profiteerde, en
- met een kenmerkend aspect van de tweede helft van de twintigste eeuw te verklaren dat de inhoud van de toespraak van Juliana als opmerkelijk werd gezien, en
- een verklaring te geven voor de vrees van de Nederlandse politici dat de toespraak de relatie met de Verenigde Staten op het spel zette.

Let op: je moet na het opschrijven van een kenmerkend aspect een uitleg geven.

Een geschiedenis:

De Nederlander Harm Dost werd in 1975 in de BRD gearresteerd en veroordeeld tot een gevangenisstraf omdat hij in zijn coffeeshop in Arnhem softdrugs verkocht aan Duitse staatsburgers. De voorzitter van een actiecomité dat zich inzette voor de vrijlating van Dost zei: "Wat staat ons te wachten als West-Duitsland meent de morele orde in Europa te moeten handhaven? Een land waarvan wij dat het laatste verwachten is Duitsland."

2p 19 Licht deze geschiedenis toe door:

- aan te geven welk verschil in beleid tussen Nederland en Duitsland de veroordeling van Harm Dost in Duitsland verklaart, en
- met een kenmerkend aspect uit de twintigste eeuw een verklaring te geven voor de kritiek van de voorzitter van het actiecomité.

Let op: je moet na het opschrijven van een kenmerkend aspect een uitleg geven.

Gebruik bron 9.

3p 20 Licht het verhaal van Paul West toe door:

- met bron aan te geven welk doel de regering wil bereiken met de indoctrinatie van leerlingen in de klas van Paul West, en
- met een verwijzing naar de bron aan te tonen **of** deze poging tot indoctrinatie succesvol is, en
- zonder bron het West-Duitse beleid te noemen dat eraan bijdraagt dat in de jaren 1970 burgers uit de DDR vaker toestemming krijgen om naar de BRD te vertrekken.

Gebruik bron 10.

Een bewering: de 'Pan-Europese Picknick' is een test.

3p 21 Geef een argument voor deze bewering door:

- de kern te noemen van de Brezjnevdocrine, en
- met de bron aan te tonen dat met de picknick wordt getest of de Sovjet-Unie de Brezjnevdocrine heeft losgelaten, en
- de gebeurtenis te noemen die mede dankzij deze Pan-Europese Picknick plaatsvindt in november 1989.

Gebruik bron 11.

Behrendt geeft in deze tekening een mening weer over de val van Srebrenica.

2p 22 Geef aan welke mening Behrendt weergeeft, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 12.

Je beweert dat de actiegroep *Pak Mokum terug* overeenkomsten vertoont met verschillende bewegingen uit het verleden.

3p 23 Ondersteun je bewering door:

- aan te geven met welke jongerenbeweging uit de jaren 1980 de opvattingen van *Pak Mokum terug* overeenkomen, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron, en
- met de oproep van *Pak Mokum terug* aan te tonen dat er polarisatie plaatsvindt in Nederland na 2000.

In 1916 werd de luchthaven Schiphol geopend. Hieronder staan vier gegevens uit de geschiedenis van Schiphol, in willekeurige volgorde:

- 1 In één jaar keken meer dan een miljoen betalende dagjesmensen naar het stijgen en landen van vliegtuigen, als uitje voor een dag. Het was een belangrijke inkomstenbron voor Schiphol.
- 2 Om het mogelijk te maken dat burgers van de Europese Unie niet langer werden gecontroleerd door de douane, liet Schiphol speciale terminals bouwen.
- 3 Schiphol voerde extra strenge veiligheidscontroles in, waarbij niet langer steekproeven werden genomen maar alle passagiers en hun bagage digitaal werden gescand.
- 4 Schiphol werd met meer dan 1600 bommen gebombardeerd door Amerikaanse vliegtuigen.

Deze gegevens (1 tot en met 4) passen bij gebeurtenissen uit de twintigste eeuw. Hieronder staan vijf gebeurtenissen in chronologische volgorde:

- a De Duitse bezetting van Nederland.
- b Het ontstaan van een welvaartsstaat.
- c Het sluiten van het Verdrag van Maastricht.
- d Het sluiten van het Verdrag van Schengen.
- e De terroristische aanslagen van 11 september 2001.

2p 24 Geef per gegeven aan welke gebeurtenis daar het best bij past. Noteer alleen de cijfers en de daarbij passende letters.

Let op: er blijft één gebeurtenis over.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.